

NOTULEN VAN DE TWEDE BIJeenKOMST VAN DE WERkgROEP "STEDENGESCHIEDENIS"
op donderdag 21 november 1974.

Afwezig waren de heren: dr. S.Hart, drs.D.Kooiman, drs.P.H.J.van der Laan,
prof.dr.H.Lademacher, H.Langeveld, L.Noordergraaf,
dr.W.M.Zappey.

Verder drs.P.J.C.van Dijk en drs.J.H.de Goede,
die voorlopig niet zullen deelnemen in verband met
verblijf buitenslands. Getracht zal worden, andere
mensen van hun afdeling voor onze groep te inter-
esseren.

OPMERKINGEN VOORAF

dhr.Diederiks: De Nederlandse regering heeft in het kader van een cultureel
akkoord met de Engelse regering de "urban historian" H.J.
Dyos uitgenodigd naar Nederland te komen. Het zou de moeite
waard zijn deze man voor een gesprek uit te nodigen (herfst
1975). Er zou dan door de groep een programma moeten worden
opgesteld, teneinde gerichte vragen te kunnen stellen en dhr.
Dyos inzicht te geven in de activiteiten van de groep.

dhr.De Jonge : Toont zich hierover enthousiast.

dhr.vd Bijl : Is bezig aan een bibliografietje van ± 100 boeken over steden-
geschiedenis. Zal dit vermenigvuldigen en rondsturen.

dhr.Telkamp : Beveelt aan, dhr.Sutherland voor de groep te interesseren,
ter opvolging van de heren Van Dijk en De Goede.
Dhr.Sutherland is geïnteresseerd in 19e-eeuwse geschiedenis, met
name die van de stad Surabaja.

dhr.Diederiks: Adviseert lezing van "Urban History Yearbook" 1974 (Western
University Press/Leicester University Press). Dit boek geeft
veel waardevolle informatie, waaronder een uitgebreide biblio-
grafie.

HET BETOOG VAN DHR.DIEDERIKS

Het grootste deel van de avond werd gevuld door een verhandeling van dhr.
Diederiks, betreffende een kernprobleem van de beoefening van stedehgeschiedenis:
"de methodologie volgens welke het probleemgebied "stedengeschiedenis" dient te
worden afgebakend".

Voorlopig uitgangspunt zou kunnen zijn: het als gegeven aksepteren van de
(zeer brede) doelstelling: "het onderzoeken van die samenlevingsvormen op
economische, politieke, sociale en andere aspecten, die we als stedelijk kenmerken".

De vraag is dan direkt, welke criteria we moeten aanleggen voor het onderscheid
stedelijk/niet-stedelijk.

Door een inventaris te geven van de diverse onderwerpen en vraagstellingen van
reeds actief (gewaest) zijnde beoefenaars der stedengeschiedenis opende hij het
gesprek, dat zou kunnen leiden tot een keuze van een methode voor onze groep.



De volgende benaderingswijzen kunnen worden onderscheiden:

A. DE ANTKWARIESE:

Beschrijving zonder aanreiking van een concept, zonder algemeen referentiekader. Gaat niet boven het unieke uit.

Literatuur bv:

1. Dapper, Wagenaar: Over het Amsterdam der 17e en 18e eeuw.
2. Wouter Nijhoff : "Bibliografie van Noord-Nederlandse plaatsbeschrijvingen tot het einde der 18e eeuw" - Den Haag 1953.

B. DE TYPOLOGIESE:

Indeling naar soorten steden.

Literatuur bv:

1. A. Zimmern : "The Greek Commonwealth".
2. Max Weber : "Die Stadt" in: "Wirtschaft und Gesellschaft". - Studienausgabe 1972 pp 727-814.

Typen:

- overslagsteden, steden in rand- of frontgebieden;
- piratensteden (kooplieden, bv Noormannen);
- konsumentensteden (ambtenarenstad als Peking
landeigenarenstad als Moskou
gepensioneerdenstad als Wiesbaden);
- producentensteden (Leiden, Essen);
- handelsteden (Hanzesteden).

3. G. Sjoberg : "The preindustrial city". - 1960.
4. Fernand Braudel : In: "Civilisation materielle et capitalisme."

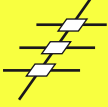
Typen:

- la ville ouverte (antiek model): een samengaan van stad en platteland; geringe differentiatie in het productieproces.
- het type waarbij "la bourgeoisie a soumis la campagne à la domination des villes" (Kommunisties Manifest). Tegenstelling stad-platteland wordt het terrein van de grote conflicten (burgerlijke kontra feodale wereld) en zelfs motor van sociale dynamiek.
- andere typen van ontwikkeling:
 - a) Aziatische steden (geen bourgeoisie en marktmonopolie);
 - b) Amerikaanse steden);
 - c) Sovjet-Russiese steden, ontstaan door snelle industrialisatie in plan-ekonomie.

5. Anselm L. Strausz: "Strategies for discovering urban theory".
in: "Social Science and the City, a survey of urban research" uitgegeven door Leo F. Schnore; p-85. New York 1968.

Typen:

- regionale centra;
- steden in een regio;
- gespecialiseerde steden: zonde, recreatie, badplaats;
voor oude mensen, voor kongressen,
voor vervaardiging van klein aantal produkten,
voor juridiese transakties;
- geografies bepaalde steden:
mijnbouw, landbouw;
ligging aan zee, rivier, berg, grens enz.;
- steden met glorieus verleden maar zonder toekomst;
- steden met weinig verleden maar grote toekomst;
- rivaliserende steden op korte of lange afstand;
- steden begeerst door outsiders of insiders.



C. DE BENADERING VAN DE CHICAGO SCHOOL: (opkomst dertiger jaren)

Aandacht voor ekologiese, materiële en omgevingsaspecten.
Voortgekomen uit de problematiek van de grote stad in de V.S.

Literatuur bv:

1. Robert E. Park
Ernest W. Burgess
Roderick D. Mackenzie } ; "The City" - Chicago 1925.

De stad als "naar buiten georganiseerde eenheid in de ruimte,
voortgebracht door haar eigen wetmatigheden."

Theorie van de konsentriese opbouw van de stad.

De Chicago School zou ook kunnen worden geplaatst onder de typologiese benadering; ze komt nl. tot de konklusie, dat de menselijke ekologie leidt tot vier typen stedelijke gemeenschappen:

- a) primaire dienstverlenende steden, bv:
landbouw-, vissers-, mijnbouwsteden;
- b) handelssteden;
- c) industriesteden;
- d) steden die een uitgesproken ekonomiese grondslag missen, bv:
opvoedingscentra.

De Chicago School heeft talrijke wetten aangaande stedelijk samenleven geformuleerd, maar deze zijn nogal materialisties en mechanisties, ofschoon de invloed nogal groot is geweest. Deze is bv. nog merkbaar bij:

2. Niles Carpenter : "The sociology of city life" - New York 1932.
in: "American Journal of Sociology" 44 (1938) p.1 e.v.

Kritiek werd uitgeoefend door:

3. Louis Wirth : "Urbanism as a way of life"
in: "American Journal of Sociology" 44(1938) p.1 e.v.

Wirth vraagt zich in dit artikel af, welke criteria moeten worden gehanteerd inzake een definitie van "urbanism" en noemt de volgende:

- grootte van de stad (inwonertal);
- ruimtelijke grootte;
- dichtheid van de bevolking;
- beroepen (bv: niet-agrariëes);
- materiële voorzieningen;
- instellingen of genootschappen;
- vormen van politieke organisatie.

Hij komt dan tot de volgende voorlopige definitie:

"For sociological purposes a city may be defined as - a relatively large, dense and permanent settlement of socially heterogeneous individuals. On the basis of the postulates which this minimal definition suggests, a theory of urbanism may be formulated in the light of existing knowledge concerning social groups." (p.8).

Hiermee leverde Wirth vooral kritiek op de ekologiese school, die begrippen uit de sociologie als groepen, structuren en geïnstitutionaliseerd gedrag over het hoofd had gezien.

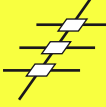
B. DE THEORIEVORMING VAN CHRISTALLER: (1933)

Vooral ekonomiese en sociaal-geografiese benadering, nl: "central place theory", ofwel de stad als centrale plaats met verzorgende funktie.

"Centrale plaats" te zien als: middelpunt van verhandeling van centrale goederen en diensten.

Centrale plaats + verzorgingsgebied = markt.

Hierbij gaat Christaller uit van een aantal vooronderstellingen omtrent transportkosten en konsumentengedrag. Deze theorie heeft nog steeds grote waarde en is verder uitgewerkt. Zie Hoekveld e.a.: "Geografie van stad en plaateland in de westerse landen."



- 4 -

De stad-plaattelandrelatie is iha een belangrijke ingang tot het probleem "stad", met name ook in allerlei historische verhandelingen over het ontstaan.

Voorbeelden:

- **Marxisme** : de surplusleer. Er moet een agrarische surplus zijn wil een stad mogelijk worden.
- **Jane Jacobs** : stelt het omgekeerd: eerst zijn er steden; deze doen grotere vraag naar agrarische producten ontstaan; dat dwingt tot grotere rationaliteit in de landbouw; die rationaliteit wordt geleverd door de stad; resultaat: agrarische surplus.
- **Wrigley** : bekijkt hoe de demografische groei van Londen de totale Engelse samenleving heeft beïnvloed. Heeft daartoe een schema opgesteld.
NB: verschil schema/model:
schema = opsomming van factoren;
model = weging van factoren.
- **Michael Anderson**:
bekijkt de effecten van migratie op grotere schaal naar de industriële steden op pre-industriële verwantschapsverhoudingen.

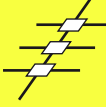
E. DE DEELPROBLEMATIESE- OF SEGMENTBENADERING:

Historische benadering nav bepaalde sociale problemen.

Literatuur bv:

1. Friedrich Engels: "Die Lage der Arbeitende Klasse in England 1845" (Manchester)
2. Henry Mayhew : "London Labour and the London Poor" (1812-1887)
(Mayhew was journalist en mede-oprichter van Punch).
3. Charles Booth : "Life and Labour of the People of London" 17 dln; 1891-1903.
Participatie-onderzoek!
4. Raymond A. Mohl and James Richardson (edit):
"The urban experience themes in American history".
Behandelde segmenten:
 - pre-industrial city;
 - city-planning in America;
 - the black experience in modern American city;
 - European immigrants and urban America;
 - urban workers and labour organization;
 - poverty in the cities: a history of urban social welfare;
 - education in the city;
 - religion in the city;
 - the police in the city: a history.
5. A. Sutcliffe : "The autumn of central Paris, the defeat of town planning 1850-1970".
Behandelde segmenten:
 - ruimtelijke planning in vier rechteroever-arrondissementen;
 - verschuiving van het centrum van de stad;
 - mislukking van de plannen van Hausman (vergelijk studie van Rogier over Rotterdam).
6. John Foster : "Class struggle and the Industrial Revolution, early industrial capitalism in three English towns" 1974.
Over het ontstaan van het klassebewustzijn.

- 5 -



F. HET URBANISATIEPROCES ALS GEHEEL:

Veranderende verhouding in aantal van mensen die in steden en in niet-stedelijk gebiede wonen. Steden kunnen groeien zonder dat de urbanisatiegraad toeneemt; steden kunnen zelfs in omvang kleiner worden zonder dat de urbanisatiegraad ophoudt te groeien.

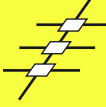
Literatuur bv:

1. Adna Weber : "The growth of cities in the nineteenth century" - New York 1899.
Overzicht over het hele probleem van de groei.
2. Brian T. Robson : "Urban growth".
Modernere, meer geografies werk.
Variabelen in zijn vooral "statistische" oefeningen zijn:
- groei;
- grootte;
- innovatie (telefoon, woningbouwverenigingen, gaslicht).
De grotere steden gaan langzamer groeien omdat via een gebrekkiger beslissingsproces genoemde drie vernieuwingspunten daar minder snel van de grond komen.
Misschien leidt zijn probleemstelling en verdere uitwerking achter te veel statistiek tot mystifikatie?
3. Brinley Thomas : "Migration and urban development".
Economistische aanpak. Urbanisatie tegen de achtergrond van de "lange cyclus" (Kuznets).
Uitgangspunt: de grote steden in de V.S. en Engeland groeiden het sterkst in de periode vóór 1913, door migratie. Zijn stelling is, dat er een omgekeerde relatie bestaat tussen de Engelse en Amerikaanse cycli in investering (capital formation) en het mechanisme van migratie en kapitaalbewegingen dat de urbanisatie in beide landen beïnvloedde.

G. DE GEHEEL-BENADERING:

Behandeling van individuele steden als gehelen. Zo'n aanpak valt meestal echter toch uiteen in segmentbehandeling. Toch zullen waarschijnlijk de meeste beoefenaars der stedengeschiedenis onder deze categorie kunnen worden gerangschikt. Te onderscheiden zijn de volgende drie actieve groepen:

1. die rond Dyos in Engeland;
2. die rond Stephan Thernstrom in de V.S.;
3. een aantal Franse historici, vooral beïnvloed door de "Ecole des Annales".
Kenmerken van deze nieuwe stroming:
 1. Niet de nadruk op beschrijving, maar op verklaring van een bepaalde uitkomst van een proces. Voorbeeld: het verklaren van een bepaald woon- of huwelijkspatroon als resultaat van de ontwikkeling in de aard van de beroepsbevolking tot aan het ontstaan van een moderne arbeidersbeweging (sociale mobiliteit).
 2. Multidisciplinaire aanpak. Daartoe biedt het terrein van de stedengeschiedenis goede mogelijkheden.
 3. Kwantitatieve aanpak.
 4. Nadruk op de fase, waarin de industriële ontwikkeling begint.
 5. Specifiek voor de Fransen: nadruk op tijd rond de Franse Revolutie.



"Urban studies" staan centraal in de vernieuwing van de sociale geschiedenis. Dit is onder meer te verklaren uit het ~~vierde~~ vierde kenmerk: kwantitatieve gegevens zijn nu eenmaal beter bewaard gebleven in steden dan op het platteland.

Andere oorzaken: het feit, dat de stad een meer gesloten en beperkter studie-objekt is dan een heel land; de relatief autonome invloed van de stad op de totale samenleving (typies stedelijke zaken bepalen de keuze van de stedelingen). Daarmee zijn we terug bij het begin: welke criteria bepalen nu wat typies stedelijk is? Een andere ruimtelijke, autoriteits-, demografiese structuur dan een dorp? enz.

Tenslotte ging dhr. Diederiks iets dieper in op een Franse studie die deze "geheel-benadering" heeft nagestreefd:

Maurice Garden : "Lyon et les Lyonnais au XVIIIe siècle" - Parijs.

In het voorwoord van het boek bekent de schrijver dat hij een groter doel voor ogen had dan bereikt is. Zijn voorgenomen integrale benadering is ten dele op een segmentbehandeling uitgelopen. Toch kan men zeggen dat, gelast op de opbouw van het boek, toch die elementen naar voren komen die een bepaald groepsgedrag tot stedelijk groepsgedrag maken. Hoe is deze opbouw?

Allereerst wordt ingegaan op de materiële omstandigheden, de ruimtelijke gegevenheid; aantal wijken, huizen, verdiepingen van deze huizen; vervolgens op de demografiese structuur, waarbij een uitvoerige discussie naar voren komt omtrent bronnen voor de historische demografie in het pre-statistiese tijdperk. Daarna kijkt de auteur naar de socio-professionele categorieën die in Lyon zijn te onderscheiden; tenslotte brengt hij een en ander over de "mentaliteits-geschiedenis", waarbij hij testamenten en boedelbeschrijvingen bij huwelijksakten gebruikt om typen "mentaliteit" in het konsumptiepatroon aan te tonen; afbeeldingen van schilderijen, soorten boeken.

De benadering van Garden heeft dhr. Diederiks erg aangesproken, temeer daar hij ten aanzien van Amsterdam omstreeks 1800 min of meer op hetzelfde spoor zit.

DE DISKUSSIE NA HET BETOOG

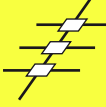
dhr. Hoekveld: Mist bij deze beschrijvingen aanzetpunten ter bestudering van de dynamiek der steden. Spreekt met lof over Robson en vraagt zich af, wie van de andere auteurs zich eveneens met verandering bezig houden.

dhr. Wieringa: Zoekt naar histories criterium. In al die beschrijvingen worden momentopnamen gegeven. (sociografie). Veel aandacht voor het ruimtelijk aspekt, maar het begrip "ruimte" wordt vaak onduidelijk gerelateerd aan de historie. Ook omstandigheden en psychologische aspekten vormen een probleem.

dhr. De Jonge: Spreekt waardierend over het diffusiemechanisme als benaderingswijze.

dhr. Wieringa: Wijst op de mogelijkheid tot het vinden van "stadekriteria" die ligt in het tegen elkaar afzetten van stad en platteland.

dhr. Hoekveld: Het is de vraag of dat wat oplevert. Wijst op een artikel, gebaseerd op de theorie van Simmel e.a., dat sociaal-psychologische ideeën geeft over de stedeling. Deze zou zich immuun moeten maken voor de vele indrukken die op hem afkomen (bescherming tegen teveel sociale kontakten). Selektie van indrukken en kontakten — atomiserend proces.
In de vijftiger jaren kwamen hierop veel sociologische reacties; er blijken slechts weinige en dan nog zeer bepaalde stedelijke groepen te zijn, die dit kenmerk vertonen, bv de kleine middenstand. Stedelijke arbeiders vertonen het zelfs helemaal niet; zij blijken een nogal onstedelijk leven te leiden.



- 7 -

- dhr.Wieringa: Vraagt zich af hoe de stedeling reageert op de objectieve eigenschappen van de stad.
- dhr.De Jonge: Neigt ertoe aan het andere eind te beginnen: bestudeer een stad, en langzamerhand zal dan wel duidelijk worden, of het inderdaad een stad is of dat het een dorp blijkt te zijn. Niet eerst een strak model maken, maar zeer inductief te werk gaan. Een model doet je dikwijls belangrijke verschuivingen ontgaan. Dus liever niet formaliseren en hypothesen opstellen.
- dhr.Diederiks: Vindt attenderende begrippen anders wel prettig; jammer dat dat wellicht het hoogst bereikbare zal blijken op het gebied van de criteria.
- dhr.Wieringa: Hoe kun je, de werkwijze van dhr.De Jonge volgend, over urban history spreken?
- dhr.De Jonge: Daar kom je al zoekende wel achter.
- dhr.Boomgaard: Definities lijken nog niet zo belangrijk.
- dhr.Diederiks: Groot protest: we zitten hier toch om te komen tot een afbakening van ons onderwerp?
- dhr.vd Bijl : Draagt nog een andere benaderingswijze aan: via stedelijke invloed op bovenstedelijke politieke beslissingen zou je ook een beeld kunnen krijgen van wat als stad werd beschouwd.
- dhr.De Jonge: Ziet de vergadering deze avond niet tot een konklusie komen. Misschien is de groep het alleen eens over het volgende: de stad moet steeds worden gezien in z'n omgeving en als verschillend van die omgeving. De centrale functies (z.i. het belangrijkste) rollen er dan vanzelf wel uit.
- dhr.Hoekveld: Dan gaat het dus niet meer om typen mensen, die verschillend zijn voor stad en platteland, maar over objectieve functies.
- dhr. Diederiks: Volgens hem geeft de nadruk op het ruimtelijk aspect zoals dhr. De Jonge dat ziet, ook geen oplossing.
- dhr.Hoekveld: Het zou misschien het beste zijn, de stad te bestuderen vanuit steeds andere theoretische modellen en de resultaten bekijken, vergelijken.

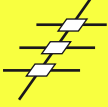
VRAGEN NAV HET BETOOG VAN DHR.DIEDERIKS

- dhr.Telkamp : Zou het mogelijk zijn via migratiebewegingen iets te weten te komen over het verschil stad/platteland?
BV: relatie tussen beroep van de ouders van emigranten en het vestigingspatroon van die emigranten in hun nieuwe land.
- dhr.Diederiks: Daarnaast is weleens onderzoek gedaan, bv. door Michael Anderson.
- dhr.Damsma : Er bestaan jaarstaten van de mensen van de Zuidhollandse en Zeeuwse eilanden, die naar de V.S. vertrokken.

AFSPRAKEN

- dhr.Blois : Zegt verder te zullen gaan op het idee van dhr.Hoekveld: kijken naar factoren die de dynamiek van een stad op gang brengen/houden. Als dit echt een focus is, denkt hij er veel aan te hebben.

- 8 -



- 8 -

dhr.De Jonge : Voor de volgende vergadering (voorjaar 1975) gaarne nog wat
nieuwe ideeën!

SLUT.

dhr.De Jonge: Sluit de vergadering, waarbij hij

- dhr.Diederiks bedankt voor zijn betoog, dat een schot in de roos mag worden geacht;
- nog eens de nadruk legt op de vrije structuur van de groep.

-o-o-o-o-o-o-